

Una reconsideració de Chayanov i dels seus crítics recents*

per E. Paul Durrenberger i Nicola Tannenbaum

Fa poc temps han aparegut diverses crítiques de l'anàlisi de la pagesia d'A. V. Chayanov (Harrison, 1975, 1977; Littlejohn, 1977; Ennew i altres, 1977). Aquestes crítiques apunten a les deficiències en l'obra de Chayanov i denigren les seves contribucions als estudis camperols. Cal una reconsideració de Chayanov a la llum d'aquestes crítiques per a avaluar la utilitat de qualsevol de les seves anàlisis per a la comprensió de la pagesia. Per a fer-ho volem examinar els arguments bàsics dels crítics, elaborar un context teòric apropiat per a la discussió, mostrar amb un exemple empíric fins a quin punt és útil aquest enfocament i després discutir diverses crítiques específiques de l'obra de Chayanov: que les seves anàlisis no són quantificables, ja que es basen en consideracions subjectives, i que els camperols són autònoms. Després de prendre cadascun d'aquests punts en consideració, discutirem algunes de les interpretacions errònies de Littlejohn i criticarem Harrison per la seva desvirtuació de Chayanov.

Els arguments dels crítics de Chayanov

Harrison (1975, 1977) situa les obres de Chayanov sobre l'economia camperola en llur context històric de la investigació agrícola neopopulista russa i discuteix la posició dels neopopulistes en la controvèrsia postrevolucionària sobre la política agrària russa. Harrison argüeix que treure Chayanov fora del seu context històric i oblidar les bases ideològiques dels neopopulistes és cometre una injustícia amb la seva obra. La seva crítica de Chayanov l'exposa en aquests termes:

«Això significa recordar que l'obra de Chayanov se situa dins una tradició determinada de pensament que tenia un punt de vista social determinat...; [la] lògica és la lògica de la ideologia, i es fonamenta no pas internament, sinó exteriorment, en les relacions concretes del món real al qual es refereix» (1975: p. 391).

* Agraïm a Bill Roseberry i Douglas Midgett llurs valuosos comentaris d'un esborrany previ d'aquest paper. (L'original anglès d'aquest article va aparèixer a «Peasant Studies», vol. 8, núm. 1 (1979). Agraïm als autors i a la revista la seva amable col·laboració.)

«La tesi d'aquest paper és que Chayanov tenia una teoria ideològicament coherent de la pagesia com a mode de producció. Tot estudiant-lo aprenem més del procés de formació ideològica amb el qual elaborà la seva obra que sobre el camperolat» (1977: p. 324).

Aquest èmfasi en el contingut ideològic per damunt de qualsevol contingut tèdic motiva que Harrison, que argumenta des d'una posició ideològica diferent, llevi importància al significat de l'obra de Chayanov. En avaluar una teoria cal separar el contingut ideològic de la teoria, ja que la font d'una teoria no n'afecta el valor. És possible de somiar una teoria, com en el cas del «descobriments» de l'ancell de carboni, o que aquesta resulti d'una allucinació induïda per la droga. En cap cas l'origen no determina la validesa científica de la teoria. Una raó, per exemple, per a l'elaboració de Copèrnic d'una teoria heliocèntrica del moviment dels planetes fou la seva creença que el sol era central a tots els aspectes de la vida i el coneixement (Kuhn 1957). Encara que ja no considerem el sol com a central en un sentit místic, acceptem encara la conclusió que els planetes giren entorn el sol.

Hi ha diferències serioses entre Chayanov i Harrison, que podem fer remuntar als diferents paradigmes amb els quals operen. D'acord amb Kuhn (1970), un paradigma proporciona una teoria general que guia tota recerca. Defineix l'abast de les qüestions que cal demanar-se sobre un tema, els mètodes que cal emprar per a respondre-hi i els criteris per a considerar una resposta. La conseqüència del fet que dues persones operin sota paradigmes o premisses diferents és que no aconsegueixen d'entendre's. Les qüestions que són importants per a Chayanov no ho són per a Harrison, i viceversa. En un cert sentit, tanmateix, l'anàlisi de Harrison de l'orientació ideològica de Chayanov és adequat, ja que assenyalava les qüestions que Chayanov considerava importants. Però Harrison no continua la seva crítica en aquesta direcció, ni examina els fonaments ideològics mateixos de la seva anàlisi.

Chayanov volia entendre el procés de formació de la decisió camperola, mentre que Harrison s'interessa per les qüestions de diferenciació de classe entre els camperols i pel paper dels camperols en l'economia nacional. Harrison comparteix amb Lenin l'interès en aquestes qüestions i la perspectiva antipopulista. En un sentit molt real, Harrison argumenta més enllà de Chayanov (vegeu Kuhn 1970, ps. 109-110). Un exemple d'aquesta comprensió errònia el trobem en la recapitulació i l'avaluació que fa Harrison de les obres de Chayanov:

(1) «L'obra de Chayanov expressa les limitacions imposades al desenvolupament de les forces productives i cerca les traves a nivell de l'especificitat de les tècniques agrícoles, més que al dels límits socials per a l'acumulació i el canvi tècnic.»

(2) «L'obra de Chayanov expressa la limitació imposada a la utilització i explotació de la força de treball, tot cercant les traves a nivell de la preferència pel lleure i la motivació de la subsistència, més que no pas a nivell d'una teoria de la subocupació» (Harrison 1977, p. 334).

Chayanov no intentava explicar les traves que limitaven la conducta domèstica del pagès, però, donats aquests límits, volia mostrar com una família podia

assolir millor les seves metes. Després de demanar que s'entengui Chayanov dins el seu propi context, Harrison comet l'error de criticar-lo perquè no reïx a fer-se les preguntes que deriven d'una orientació teòrica diferent.

El nostre propòsit no és de defensar ni l'un ni l'altre paradigma, sinó extreure el que és útil de les obres de Chayanov i aplicar-ho a les situacions econòmiques camperoles d'avui dia. Creiem que la insistència de Harrison a acceptar o rebutjar el pensament de Chayanov com un sistema total és un error, ja que Chayanov efectuà diverses intuïcions valuoses.

Littlejohn (1977, p. 119) suggereix que el problema epistemològic bàsic de l'anàlisi de Chayanov és que distingeix entre els qui prenen les decisions individuals i les estructures econòmiques més àmplies i que atribueix la causalitat a totes dues. «La contraposició de dues classes diferents de causalitat dins una única teoria mena inevitablement a la inconsistència» (p. 119). Després (p. 144) suggereix que això podria ésser una conseqüència de l'ús ambigu per part de Marx de la noció de mode de producció a *El capital*, on té el sentit doble d'organització del procés de treball i d'una combinació estructurada de relacions i forces de producció, ideologia i política. Littlejohn argüeix que les estructures econòmiques generen les categories que empren els agents i que l'equilibri treball-consumidor n'és una. Hi ha una pressuposició qualitativa en la situació que Chayanov anomena «economia natural», però aquesta categoria és inadequada si es dona la venda de mercaderies. Adverteix que Chayanov no suposa que l'estructura sigui generada per les percepcions dels agents.

Un context teòric per a Chayanov

Argüim que la distinció epistemològica entre estructura i formació de decisions és necessària, però sostenim que cal sintetitzar tots dos punts de vista si hem d'efectuar una anàlisi del procés. No fem declaracions ontològiques de l'existència de l'estructura; més aviat el nostre punt de vista procedeix de la noció que els agents consideren de llurs situacions i prenen decisions. Aquestes decisions informen accions que tenen conseqüències empíriques, les quals al seu torn estableixen les condicions per a futures consideracions i decisions. En aquest sentit, l'estructura és la conseqüència d'accions i proporciona les traves per a decisions posteriors. Analíticament, podem distingir en qualsevol moment entre traves a les decisions i consideracions per a les decisions. Per a entendre les decisions normals, cal entendre les traves; per a entendre el desenvolupament de l'estructura, les traves, cal inquirir sobre les condicions de decisions passades. Així, mentre mantenim que la distinció entre els qui prenen les decisions individuals i les estructures econòmiques és epistemològicament vàlida i necessària, rebutgem la distinció ontològica i mantenim que cal no atribuir un procés distint a cap de les dues.

En qualssevol condicions estructurals donades els individus tenen més d'una alternativa; prendre'n una en lloc d'una altra pot conduir al canvi estructural o bé a la continuïtat estructural (vegeu Leach, 1954). Per a entendre les alternatives cal analitzar l'estructura; per a entendre la dinàmica, cal analitzar

les raons del fet d'haver pres una alternativa en lloc d'una altra. Acceptem la crítica epistemològica de Littlejohn de Chayanov sobre aquestes bases. El nostre propòsit no és defensar l'anàlisi de Chayanov com a sistema, ni de defensar Chayanov *per se*. Volem mostrar només que els aspectes centrals de l'anàlisi de Chayanov són útils per a efectuar una anàlisi del procés dialèctic d'estructura/agent.

Ennew i altres (1977, p. 304) aïllen el problema: «...en la concepció de l'explotació amb treball familiar no es pot teoritzar de cap manera sobre la natura capitalista de les indústries rurals, i la implicació consegüent del treball camperol en formes de producció capitalista.» Això planteja dues qüestions diferents però relacionades: ¿com s'autoabasten els camperols? I ¿quina és la natura dels sistemes econòmics empírics dins dels quals operen els camperols? Estem d'acord que cal caracteritzar les empreses en termes de les relacions socials d'un mode de producció i que l'estructura dels sistemes econòmics no pot ésser derivada de les característiques de les empreses (Ennew i altres 1977, p. 307) en qualsevol moment donat. Podem, tanmateix, caracteritzar el mode de producció en termes de les conseqüències de les operacions passades de les empreses. Estem d'acord en el fet que conèixer la forma de l'empresa no especifica les condicions de la seva existència (Ennew i altres, 1977, p. 308). El propòsit de Chayanov no era tant especificar les condicions d'existència de les explotacions familiars pageses, o l'estructura del sistema econòmic en el qual es fonamentaven, com descobrir el mecanisme de la racionalitat camperola donat un cert tipus de traves, o qualsevol estructura. Encara que Chayanov no desenvolupà aquest argument, se'n desprèn que sota certes circumstàncies la racionalitat camperola tindria com a conseqüència el canvi d'una empresa camperola a una de plenament capitalista. Aquesta distinció entre sistema i agent, que Harrison mai no comprèn en les seves crítiques de Chayanov, és bàsica per a qualsevol intent d'integrar les aportacions de Chayanov sobre el funcionament de la racionalitat pagesa dins d'una teoria de l'estructura i els sistemes econòmics que desplegui una relació processual del desenvolupament d'aquests sistemes.

Encara que Godelier accepti la realitat ontològica de l'estructura, s'interessa a mostrar la relació dialèctica entre esdeveniment i estructura. Considerem la seva noció d'estructura equivalent a la nostra noció de traves, i la seva noció d'esdeveniment equivalent a l'acció humana basada en alguna decisió. En aquest sentit, l'estructura posa traves a les decisions que determinen les accions; l'estructura i l'esdeveniment s'afecten dialècticament l'un a l'altre. Godelier (1972, p. 310) hi insisteix: «A voltes ... l'èxit mateix d'un sistema crea les condicions del seu fracàs... Hi ha una correspondència funcional entre el funcionament d'un sistema i un cert tipus i una sèrie de condicions internes i externes per al seu funcionament. No hi ha, doncs, racionalitat econòmica "en ella mateixa", definitiva i absoluta. L'evolució d'un sistema pot, en certes condicions, desenvolupar contradiccions que siguin incompatibles amb el manteniment de les estructures essencials del sistema i que revelin els límits a les possibilitats de la "invariància" del sistema.

»Què volem dir amb "invariància" d'un sistema? No ens referim a la invariància dels elements combinats en el sistema, sinó a la invariància de la re-

lació entre aquests elements, a la invariància de les seves estructures fonamentals. Podem avançar la hipòtesi que, més enllà d'un cert punt, la variació en les variables d'un sistema dicta la variació en les relacions fonamentals entre aquestes variables. El sistema ha d'evolucionar, doncs, cap a una nova estructura. En aquesta connexió esdevé aparent un objectiu dialèctic de la relació entre "estructura" i "esdeveniment". Una estructura té la propietat de tolerar i "digerir" certs tipus d'esdeveniment fins a un cert punt i moment en què és l'esdeveniment que digereix l'estructura.»

Raymond Firth (1964), en un context diferent, distingeix l'estructura social, les alternatives a l'abast dels individus, de l'organització social, la manera com les opcions es realitzen en termes d'alternatives disponibles. Argüeix també que els canvis quantitius acumulatius en l'organització menen a canvis d'alternatives, d'estructura. Leach (1959) defensa una relació similar entre l'estructura social i l'acció.

Encara que Chayanov no desenvolupi aquest punt de vista explícitament, no n'és tan inconscient com voldria algun dels seus crítics. Harrison (1977, p. 332) diu que Chayanov creia que les explotacions pageses existien «independentment de les relacions socials generades externament i eren funcionalment insensibles a les caresties relatives de productes i factors en els mercats rurals i rurals-urbans». Això és senzillament incorrecte. Chayanov coneix clarament aquests factors en la seva discussió de la renda i els efectes dels factors formadors de la renda sobre la productivitat, i d'ací les consideracions del treball forçat. La discussió de Chayanov sobre les condicions de la pressuposició quantitativa *versus* la qualitativa depenen, així mateix, de les consideracions dels mercats.

Ennew i col·laboradors (1977, p. 305) argumenten correctament que les relacions de mercat que afecten els camperols no són exteriors i a part, i que si es limita l'anàlisi a l'organització interna de l'empresa, les relacions sistemàtiques no són aparents. Chayanov no contradiu aquesta posició. Intenta analitzar els efectes d'aquests factors sobre les consideracions dels camperols de la utilitat marginal dels béns i la no-utilitat marginal (treball forçós) del treball i, per tant, sobre l'equilibri d'aquests i les metes de producció de les famílies camperoles. Però l'interès principal de Chayanov és dibuixar el procés de la presa de decisió camperola, analitzar les consideracions subjacents que donen per resultat les decisions sobre la producció, però no analitzar les traves que pesen sobre aquestes decisions. Així, doncs, creiem que moltes de les crítiques de Chayanov sobre la base que no efectuà una relació del sistema econòmic del qual els camperols són una part no són encertades. Aquest no era el seu objectiu principal.

Creiem que és important reiterar ací les metes de Chayanov. Les metes d'un revolucionari han d'ésser canviar les traves sistemàtiques per tal que esdevinguin possibles i practicables processos de decisió diferents; així, doncs, Lenin exigia una anàlisi dels sistemes econòmics. Les metes dels funcionaris agrícoles són ajudar els agricultors a sortir-se'n tant bé com puguin de les situacions; per tant, Chayanov, que treballava amb els funcionaris agrícoles, era més interessat pel desenvolupament d'una anàlisi dels processos de decisió familiar que

no pas per una anàlisi sistemàtica. Des d'aquest punt de vista el sistema sempre podria ésser pres com a donat. Havia d'esbrinar només quins aspectes d'aquest afecten els processos de decisió camperola.

Chayanov esperava, certament, de desenvolupar el següent tipus d'anàlisi: «Breument, *de moment* estem elaborant els elements morfològics estàtics de la ciència de les explotacions camperoles...; ben probablement la nostra anàlisi morfològica servirà en el futur com una cina molt valuosa en l'anàlisi dinàmica de l'explotació camperola en tota la complexitat del seu marc històric» (Chayanov 1966, p. 45) (el subratllat és a l'original).

Un exemple empíric

Per a il·lustrar aquesta posició teòrica aportarem la nostra anàlisi dels camperols *shan* (vegeu Leach, 1954), del nord-oest de Tailàndia. Ací hi ha dues formes de dret sobre la terra: la tinença dels camps a les valls irrigades i els drets d'ús per a tallar i cremar (*swidden*) els camps a la muntanya. Totes dues formes es basen en el principi general dels drets d'ús que pertanyen a l'usuari, però els camps de regadiu són emprats durant períodes llargs, mentre que els *swiddens* poden ésser emprats només durant un any abans de ser abandonats a la selva durant un llarg període de guaret. La gent pot tenir títol oficial per als camps irrigats, els *swiddens* són emprats per tothom que els desbrossi, i tothom té accés lliure i igual als vessants dels turons per a tallar-hi *swiddens*. La collita principal de tots dos tipus de camps és l'arròs.

Des que hom en té memòria, els mercats han estat importants. En el passat els mercaders venien de Birmània a vendre gènere, els pobles produïen oli de sèsam i el comercialitzaven cap al sud. Hi ha hagut molts arranjaments per al préstec de diners i arròs, tots els quals impliquen el pagament de substancials interessos. El diner s'usa àmpliament, però no totes les transaccions monetàries són mercantívoles. En termes de Neale (1971), l'economia és monetitzada sense ésser comercialitzada; el diner s'usa en moltes transaccions, que no totes impliquen mercaderies, i la producció no és tan organitzada com la producció capitalista. Ni la terra, ni el treball, són una mercaderia (vegeu Durrenberger, 1977). Encara que es paguin diners per treball, sovint hi ha un component de bescanvi a més del pagament monetari. Harrison (1975, ps. 410-411) reconeix que pagar diners per treball no és una condició suficient per a classificar-ho com a transacció de treball assalariat.

Es dona la producció de mercaderies d'all i soia, un efecte recent en resposta a la construcció d'una xarxa de carreteres que uneix els pobles amb els compradors de la capital provincial i la capital amb altres ciutats. Les carreteres que uneixen la capital amb d'altres ciutats són resultat de decisions nacionals, com ara fer algunes de les carreteres secundàries; unes altres carreteres secundàries foren realitzades per companyies que exploten la fusta. A causa de la xarxa de carreteres, el context de presa de decisions familiars i de les condicions de productivitat relativa i de treball forçós vinculat al conreu de diverses collites (arròs de regadiu de l'estació seca, arròs de regadiu de l'estació

humida, arròs *swidden*, sèsam, alls i soia) ha canviat. Com a conseqüència, les famílies han canviat llur sistema de recollecció de dues collites d'arròs de regadiu, una de sèsam i una d'arròs *swidden*, a una única collita d'estació humida d'arròs de regadiu, arròs *swidden*, i collites d'estació seca d'alls i soia amb una collita de sèsam bàsicament per al consum familiar.

Com a conseqüència del comerç de bestiar de Birmània a Tailàndia, dos pobles s'han vist fortament imbricats en la compra i venda de bestiar. Al poble que estudiarem intensivament hi ha dos molins d'arròs que funcionen amb gasolina i dues petites botigues. Els molins d'arròs i una de les botigues són propietat de mestres d'escola. El capítol és un productor comercial d'arròs, encara que la seva producció no està organitzada d'una manera capitalista. Des de la perspectiva dels del poble, els proporciona molts serveis; d'ací que treballin per a ell a canvi de pagaments monetaris i dels serveis que els dona. Una altra família controla els grans camps de regadiu, però no pot reclutar treball pagat perquè no pot donar altres reciprocitats. Aquesta família ha de llogar la seva terra de sobres i acceptar-ne un rèdit baix. L'única raó per la qual no pot dir-se que el cap estigui engatjat en la producció capitalista és que no hi ha mercat de treball ni treball assalariat. Si la terra i el treball fossin mercaderies en el context del poble, seria un productor capitalista.

A causa de les decisions nacionals, aquesta possibilitat esdevé més probable. Si el govern continua encoratjant la producció capitalista i els productors agrícoles esdevenen més fortament implicats en l'adquisició dels mitjans de producció, alguns poden endeutar-se i perdre llurs camps irrigats. Les famílies més pròsperes podrien comprar la terra i crear així un mercat del sòl i convertir la terra en una mercaderia. Els desposseïts de llurs camps irrigats haurien de confiar d'una manera creixent en el conreu *swidden* per a la seva subsistència, i retardarien així la creació d'un mercat de treball. Com més gent desbrossi *swiddens* més grans, el període de guaret s'escurçarà i produirà una caiguda en la productivitat. A l'hora de considerar les alternatives de fer *swiddens* o de treballar per un salari, aquesta gent, tard o d'hora, trobarà més avantatjós el treball assalariat i es crearà un mercat de treball. Aleshores les relacions de producció capitalistes seran plenament desenvolupades.

Els individus implicats en el comerç i la usura podrien convertir el capital usurer i comercial en capital productiu, i hi hauria uns quants terratinents relativament grans i molts d'assalariats. Algunes famílies podrien aferrar-se a la terra fins que el cap de família morís. Aleshores, es dividirien els camps entre els supervivents, en parcelles massa petites per a ésser útils. Els hereus vendran aleshores tota la parcel·la i dividiran els diners.

Ja hi ha un bon grau de diferenciació que prové del comerç i la usura més que no pas de la producció capitalista. Les famílies menys pròsperes han d'usar la major part del producte de llur treball anual per al consum directe, menys per als béns de consum com ara vestit, viatges, cigarrets, licor, ràdios, etc. Les famílies més pròsperes despenen una bona part de llur producte en el lloguer d'altres i deriven pocs ingressos de treballar per a d'altres; les menys pròsperes despenen poc a llogar els altres i deriven la major part del producte de llur treball de treballar amb altres.

Aquestes diferències en els models d'ingressos i despeses indiquen que la diferenciació no és simplement una qüestió de diferenciació demogràfica, com podria argüir Chayanov. Estem d'acord, amb Littlejohn (1977) i Harrison (1975, ps. 410-411), que la noció de diferenciació demogràfica és inadequada. Si volem efectuar una relació del canvi de les relacions de producció no-capitalistes o si volem explicar els canvis dels sistemes recollectors, aleshores hem d'efectuar una anàlisi de la racionalitat camperola, de la presa de decisió camperola, que mostri per què es prenen aquestes decisions familiars, les decisions de treballar a canvi d'un salari en lloc de fer *swiddens* per a l'arròs; de conrear alls i soia en lloc de l'arròs de l'estació seca, etc. Per a fer intel·ligible aquesta anàlisi, hem de descriure el context en el qual es prenen aquestes decisions. No té sentit descriure el canvi de sistemes recollectors sense una descripció de l'elaboració de la xarxa de carreteres que fa raonables aquestes decisions. Hem d'efectuar tant les descripcions estructurals com les anàlisis dels processos de decisió racional. La descripció dels processos de decisió no té sentit sense especificar el context. L'atribució de la causalitat a les variables estructurals sense una anàlisi dels processos de decisió tampoc no té sentit. No n'hi ha prou de dir que el desenvolupament de la xarxa de carreteres causà un canvi en els sistemes de recollecció. No n'hi ha prou, senzillament, d'afirmar que la gent decidí de canviar els sistemes de recollecció sense mostrar les raons d'aquestes decisions. Si volem explicar el desenvolupament de la xarxa de carreteres, aleshores hem d'examinar els contextos i els processos de decisió dels qui feren la política de construir carreteres. Aquest tipus d'anàlisi no depèn de dos tipus de causalitat; només d'un. Considerant l'estat del sistema en qualsevol moment donat podem prendre l'estructura que ha d'ésser donada pels qui prenen les decisions. Preguntar-se com evoluciona l'estructura és una qüestió distinta, subjecta al mateix tipus d'anàlisi.

Respostes a les crítiques específiques de Chayanov

Chayanov intentà respondre a la qüestió de quines famílies prenen una mena de decisions segons les circumstàncies. Això el portà a analitzar els factors estructurals, bàsicament en allò que afecten els processos de decisió familiars, més que no a analitzar l'evolució de l'estructura mateixa. Així, doncs, la major part de la seva discussió dels aspectes estructurals, com ara els factors formadors de la renda, és en termes de llurs conseqüències per a les consideracions de la utilitat marginal dels béns i de la no-utilitat marginal del treball i de les conseqüències per a les metes productives dels canvis en aquestes dues corbes. Allà on discuteix els factors estructurals, s'interessa principalment a mostrar que hi ha una certa influència recíproca de les decisions familiars camperoles sobre els valors de les variables del sistema. Això és simplement una qüestió d'analitzar les conseqüències de les decisions familiars per a futures decisions; els efectes de les decisions familiars sobre les variables estructurals que afectaran les decisions familiars en el futur.

Chayanov també ha estat criticat perquè basà la seva anàlisi de la presa de

decisió camperola en avaluacions i consideracions subjectives dels camperols. La seva obra indica que considera la conducta com a conseqüència de les decisions, i les decisions, conseqüències de les avaluacions subjectives. Així, doncs, la conducta és una mesura d'aquestes consideracions. En temps de Chayanov no hi havia ni mètodes estadístics sofisticats ni maquinària computadora. Usava les estadístiques del moment i no se'l pot culpar de no haver emprat mètodes moderns; allà on pogué féu argumentacions quantitatives, com demostren les seves nombroses taules. Tanmateix, per a analitzar plenament les dades que Chayanov tenia a la seva disposició seria impracticable sense una computadora moderna. El seu problema era ésser capaç de donar el pas de la conducta a allò que ell creia que eren les consideracions subjectives subjacents. Si agafem la seva idea que les corbes de la utilitat marginal dels béns i de la no-utilitat del treball i que llur intersecció és la base de les decisions camperoles, aleshores podem elaborar fórmules per a les corbes, computar els punts d'intersecció, canviar les traves estructurals, comprovar les conseqüències per a la localització de les corbes i del punt d'intersecció i, finalment, comprovar (mitjançant mètodes estadístics) l'adequació de la noció de meta productiva així derivada. Encara que les consideracions dels camperols siguin tingudes per no quantificades i per tant subjectives, no se'n desprèn que l'anàlisi de la conducta i les decisions econòmiques dels camperols *hagin d'ésser* subjectives i no quantificades.

Aquest és l'aspecte de l'obra de Chayanov que considerem central. Acceptem la crítica que Chayanov no efectuà una anàlisi de les traves concretes a les decisions en certs moments; no analitzà l'evolució de les estructures econòmiques. Però volem assenyalar que aquesta no és la tasca que es marcà. Considerem que el principal valor de Chayanov rau en l'explicació del procés de decisió camperola i de com són de sensibles i adaptatives les decisions camperoles a les traves sistemàtiques. Creiem que Chayanov sostenia correctament que els mateixos processos de decisió operen sota grups molt diferents de traves, però no sota totes. Donat això, no té sentit, com assenyalen Ennew i col·laboradors (1977), defensar un mode de producció específic. Sostenim que hi ha una racionalitat de producció camperola concreta que opera sota les traves de diversos modes de producció.

La independència de les explotacions camperoles no és axiomàtica per a Chayanov. Si fos així, no hauria discutit les conseqüències dels factors que formen la renda, els oficis i els intercanvis, el mercat de mercaderies, els tipus d'interès, etc., per als productors camperols. L'assumpció de la independència familiar només és central en la seva discussió de l'economia natural en la qual hi ha un pressupost qualitatiu i una autosuficiència. Marshall Sahlins (1971, 1972) ha assenyalat que no és probable que hagi existit aquesta situació, tal com sosté Littlejohn (1977). L'argument de Sahlins és que en la mesura que les famílies no són independents econòmicament estan lligades per llaços socials de diverses menes.

Una altra crítica persistent de Chayanov és que la seva teoria descansa sobre una família autònoma i que aquesta teoria és essencialment una economia d'«un sol home» (Harrison 1975, p. 413) o una economia natural, apartada

de les influències externes (Littlejohn 1977, ps. 121-125). Sahlins (1972, ps. 95-99) opta per centrar-se en aquesta autonomia relativa de l'economia d'un sol home com a essencial a l'economia natural, que sembla ésser un producte de l'interès filosòfic francès a descobrir l'estat natural de la humanitat, abans de la civilització. Les crítiques de Harrison i Littlejohn sobre això són ben fetes; el camperolat, com a element d'un sistema econòmic i polític més ampli, no existeix sense alguna mena de relacions envers aquestes unitats, especialment quan el camperol produeix mercaderies i ja no és part de l'economia natural en la qual «...l'activitat econòmica humana és dominada per l'exigència de satisfer les necessitats d'una única unitat de producció que és, a la vegada, una unitat de consum» (Chayanov 1966, p. 4). Des de Leach (1954), és pràcticament un clixé antropològic que no existeix cap comunitat en aïllament.

Si els camperols mantenen el control dels recursos, els és certament possible de revertir a una estratègia d'autosuficiència familiar o de poblet. Encara que pugui haver-hi poques evidències històriques inequívocues que ho hagin estat mai (vegeu Greenwood 1973), ha estat sovint una possibilitat. És aquesta possibilitat que ens porta a caracteritzar d'autònomes les comunitats camperols. En la mesura que els camperols no controlen els recursos, aquesta possibilitat disminueix (vegeu, per exemple, Roseberry 1977). La caracterització de la comunitat i la família camperoles com a relativament autònomes i autosuficients és adient en la mesura que és expressada en termes de llur dependència variable dels béns i els serveis proporcionats des de fora de la comunitat i no en tant que «economia natural». Aquesta caracterització, a més, assenyalava problemes de la teoria del desenvolupament normal i dirigeix l'atenció vers la necessitat d'entendre la racionalitat camperola.

Una resposta a Littlejohn

Les altres crítiques que fa Littlejohn (1977) de Chayanov es basen parcialment en la seva mala comprensió d'una sèrie de punts bàsics. Littlejohn (1977, p. 11) té raó en afirmar la importància de l'explotació basant-se en el treball familiar, l'ingrés únic del treball i l'equilibri treball-consumidor per a l'anàlisi de Chayanov. Tanmateix, oblida el fet que tots depenen dels supòsits relatius a les corbes d'utilitat i treball forçós i a llur intersecció. Apunta una sèrie de factors que caldria incloure en la determinació de la producció del treball: la relació consumidor/obrer, la fertilitat del sòl, la relació de l'agricultor amb el mercat i l'accés als mitjans de producció. I continua afirmant: «Ja que aquests cal tenir-los en compte a més del grau de treball forçós en l'anàlisi de l'equilibri treball-consumidor, és clar que el punt d'equilibri és potencialment variable» (p. 130) (el subratllat és nostre). Bartlett (1977, p. 290) comet un error similar en confondre treball amb treball forçós.

Treball i treball forçós no són termes equivalents. El nivell de treball forçós determina les despeses en treball, i el treball forçós és alhora determinat per la productivitat, el rèdit d'un dia de treball. Aquest és determinat per la fertilitat del sòl, la relació amb els mercats, qualsevol factor que afecti els

preus de les mercaderies agrícoles i l'accés als mitjans de producció (Chayanov 1966, ps. 83-85). Littlejohn (p. 121) afirma que l'aïllament dels factors del mercat és un component necessari de l'anàlisi de Chayanov, ja que el mercat introduiria categories que destruirien l'equilibri treball-consumidor i, per tant, aquesta organització de producció. Afirma, a més, que és només en una «economia natural» sense producció de mercaderies on existeix la «...necessitat d'equilibrar esforç laboral i consum...» (p. 122). Això és un resultat d'una mala comprensió de la natura del treball forçós i de la seva relació amb la inversió en treball. A més, no permet de cap manera calcular les metes productives, excepte les categories econòmiques capitalistes estàndard dels preus, salaris, renda, etc. Del fet que una part del producte sigui venut al mercat no se'n desprèn que pugui calcular-se un rèdit de totes les inversions individuals en treball. Àdhuc amb la producció de mercaderies no es tenen totes les categories necessàries per a un sistema econòmic capitalista. Godelier (1972, ps. 279-303) sosté que un sistema capitalista és un sistema en el qual el mercat organitza tots els aspectes de la producció. Això significa que la inversió es compra i el producte es ven com a mercaderies. Si doncs no hi ha un mercat per a la inversió agrícola, especialment de terra i treball, i si no hi ha un mercat per als productes agrícoles, no hi pot haver un sistema de producció capitalista.

No és l'equilibri treball/consumidor el que determina el nivell de la producció. En lloc d'això és la intersecció de les corbes de treball forçós i d'utilitat. La corba d'utilitat varia amb la relació consumidor/obrer, els costos d'equipament, la inversió de capital, el cost de la terra arrendada, etc. (Chayanov 1966, ps. 84 i 207-220). Una conseqüència d'aquesta confusió és la dificultat de Littlejohn amb la inversió òptima en la seva condició d'oposada a la inversió màxima i a les decisions de consum (1977, p. 129). Òptim significa ací l'ingrés més alt donat el nivell de treball i no l'ús màxim del capital per a produir el rèdit més alt, ja que aquest pot implicar més treball que no es creu convenient. Els nivells òptims d'inversió i consum són determinats per la intersecció de les corbes de treball forçós i utilitat.

Sens dubte, Littlejohn no s'interessa per l'elaboració de Chayanov de la teoria de l'organització de la producció a les explotacions camperoles. El seu interès principal està en la relació d'aquestes unitats de producció amb la resta de l'economia. Tanmateix, una millor comprensió de l'anàlisi de Chayanov hauria clarificat una bona part dels seus arguments.

Les males interpretacions de Harrison

Harrison (1975, 1977) fa servir una tira d'obres de Chayanov, la majoria de les quals no són en anglès. Conseqüentment, hem de refiar-nos per força de les traduccions del 1966 de *Sobre la teoria dels sistemes econòmics no-capitalistes* i *La teoria de l'economia camperola* de Chayanov. La manera d'argumentar de Harrison és descriure el rerafons i els supòsits ideològics dels neopopulistes, mostrar que aquests supòsits són erronis (especialment els relatius a les corbes invariables de la utilitat marginal i els rèdits fixos de les inversions

agrícoles a causa del fracàs a incorporar el canvi tècnic), demostrar que Chayanov també podria ésser considerat un neopopulista i sostenir, per tant, que aquests supòsits que ja coneixem són erronis i llevar qualsevol importància substantiva a les obres de Chayanov. Almenys en les obres que són traduïdes, Chayanov no sostenia aquests supòsits. Incorporava canvis a les corbes d'utilitat marginal (1966, ps. 88 i 207-220) i tractava de l'acceptació i el rebuig de les innovacions tecnològiques (1966, ps. 207-220).

Harrison fa una apreciació real del context històric de Chayanov i sembla entendre les dificultats a avaluar una obra basada en un paradigma mentre s'actua amb un altre: «L'avaluació d'avui dia de Chayanov és un fenomen difícil d'abastar completament. A la Unió Soviètica el judici del 1930 roman com una herència tràgica i perdurable de l'era de Stalin» (1975, p. 391).

En una nota a peu de plana diu: «Els càrrecs del 1930, que no foren jutjats mai en un tribunal obert, han estat ressuscitats recentment... Per a la pràctica continuada de citar selectivament i falsament, en una obra recent, vegeu Zelenin» (1975, p. 415, nota 4).

Malauradament, aquesta comprensió és més aparent que real, ja que aquest, com els crítics stalinistes de Chayanov, «cita falsament i selectivament» Chayanov. La manera més simple de demostrar-ho és amb un exemple d'una citació que Harrison atribueix a Chayanov, seguida de les afirmacions reals de Chayanov.

«Per a entendre l'explotació camperola com un organisme, cal de qualsevol de les maneres considerar les necessitats i els recursos de la família camperola generats internament, la unitat social sobre la qual es basa la pagesia. Això vol dir l'abstracció de les condicions externes de l'agricultura camperola —les tendències del comerç internacional i interregional i de l'expansió urbana— en lloc d'un enfocament individualista o subjectiu dels problemes de l'organització de l'explotació dins un microentorn donat» (Chayanov 1966, ps. 44-45, tal com el cita Harrison 1975, p. 393).

Harrison afirma que Chayanov defensava l'abstracció de les explotacions individuals de llurs contextos estructurals. Cita Chayanov (1966, ps. 44-45). A la pàgina 43 Chayanov enumera diverses crítiques de la seva anàlisi una de les quals és aquesta. Aleshores respon als seus crítics sobre aquest mateix punt a les pàgines 44-45. És inconcebible per a nosaltres que Harrison pugui emprar aquesta resposta per a fonamentar la idea que Chayanov combat. Vegem-ho: «Quina és la morfologia de la màquina productiva anomenada explotació en base al treball camperol? Ens interessa de quina manera s'aconsegueix la natura proporcional de les parts en aquesta màquina, de quina manera s'aconsegueix l'equilibri organitzacional, quins són els mecanismes de circulació i reposició del capital en un sentit econòmic privat, quins són els mètodes per a determinar el grau de satisfacció i benefici i *quines són les maneres com reacciona a les influències dels factors naturals i econòmics externs que hem considerat com a donats*» (Chayanov 1966, p. 44) (el subratllat és nostre).

En el context d'una discussió dels neopopulistes, Harrison fa dir a Chayanov que les demandes són constants i el cita (1966, p. 218) respecte al fet que la família camperola intentarà mantenir els nivells de consum iguals als d'a-

quests anys. «La família apunta a “un nivell suficient de benestar en els anys futurs”, i normalment serà equivalent també al nivell inicial. Això significa acceptar —“encara que no sempre es correspongui amb la realitat quotidiana”— que l'ingrés disponible és dividit d'acord amb l'equilibri de les avaluacions de producció i consum o, més exactament, un desig de mantenir un nivell constant d'existència» (Chayanov 1966, p. 218, tal com el cita Harrison 1975, p. 396).

Chayanov es pregunta de quina manera els agricultors decideixen quina porció del producte net han de consumir i quina part han d'acumular per a la producció futura. A la frase següent del mateix paràgraf Chayanov diu que la formació de capital creix en la mateixa mesura que l'ingrés net i que aquest és paral·lel als augments en els pressupostos personals. Les proporcions de la formació i el consum de capital romanen constants i creixen en la mateixa mesura que l'ingrés net. No afirma clarament que hi ha una adopció de pressupostos constants any rera any. Posant la cita de Harrison en el seu context original, podem veure que Chayanov sostenia tot el contrari del que li atribueix Harrison: «Si, tanmateix, la família vol elevar el seu benestar en els anys vidents per sobre del nivell al qual pot estabilitzar-se des d'aquest any, cal que es comprometí a una certa reducció del seu benestar aquest any, i a aquest preu, després d'haver augmentat la quantitat de capital disponible per al seu treball i assegurar-se un benestar creixent en el futur. No tenim material empíric amb el qual jutjar l'acumulació de capital durant una sèrie d'anys a la mateixa explotació, i ens abstindrem, per tant, de fer qualsevol anàlisi més profunda. Serà més prudent acceptar —*encara que no sempre es correspongui amb la realitat quotidiana*— que l'ingrés disponible és dividit d'acord amb l'equilibri de les avaluacions de producció i consum o, més exactament, un desig de mantenir un nivell constant de benestar. Si acceptem aquesta proposició convencional, fàcilment podrem explicar teòricament el fenomen que hem observat del creixement de la formació del capital a mesura que creix l'ingrés brut i el seu paral·lisme amb els increments en el pressupost personal» (1966, p. 218) (hem subratllat la citació de Harrison).

Aquesta citació errònia i selectiva no es limita a l'obra de Harrison del 1975. Vegeu-ho: «A llarg terme, tanmateix, veia limitades les possibilitats d'acumulació per les traves tècniques descrites abans i per la motivació de subsistència de la família camperola» (Chayanov 1966, p. 201, tal com el cita Harrison 1977, p. 330).

«Qualsevol increment del capital disponible per a l'obrer fins a aquest límit ajuda òbviament a elevar la productivitat del treball. En aquest límit s'assoleix el màxim i el capital disponible permet a la força de treball de desenvolupar tot el seu potencial productiu. Cap més augment en la intensitat de capital de l'explotació (si no va acompanyat per un canvi en la tècnica, naturalment) no pot augmentar la productivitat del treball i alterar l'equilibri dels factors *on-farm*» (Chayanov 1966, p. 201).

I podríem continuar. Amb aquests exemples n'hi ha prou per a suggerir que no són simples errors. Donat aquest problema, és difícil de prendre's seriosament l'anàlisi de Harrison de la teoria de Chayanov com una contribució als estudis camperols.

Per a apreciar les complicacions de la vida camperola cal haver experimentat una mica la realitat concreta. Potser és per això que trobem Chayanov molt més convincent en molts punts que els seus crítics, que tracten la pagesia com una abstracció teòrica més que no pas com una realitat experimentada. En l'obra de Chayanov hi ha deficiències: el seu fracàs a desenvolupar una anàlisi sistemàtica n'és un; les seves nocions de diferenciació demogràfica més que social i de l'economia camperola (o mode de producció) potser en deriven. Si bé els crítics de Chayanov han assenyalat aquestes deficiències, també han amagat les contribucions reals i importants de Chayanov a una comprensió teòrica adequada de la pagesia. Si ens cenyim a la paraula de Chayanov, que la seva meta era desenvolupar una anàlisi de la racionalitat camperola sota diverses traves sistemàtiques, podem acceptar una gran part de la seva anàlisi i desenvolupar-la. Per a desenvolupar una teoria de les traves sistemàtiques hem d'acudir a d'altres pensadors. Per a desenvolupar una teoria de l'evolució dels sistemes econòmics tots dos components són necessaris, i és ací que Chayanov fa una contribució important en la seva anàlisi de la racionalitat camperola.

(Traducció de J. M. Muñoz i Lloret)

BIBLIOGRAFIA

- BARTLETT, 1977 Peggy BARTLETT, *The Structure of Decision Making in Paso* a «American Ethnologist», núm. 4 (1977), ps. 205-308.
- CHAYANOV, 1966 A. V. CHAYANOV, *The Theory of Peasant Economy*. Traduït i editat per D. Thorner, B. Kerblay i R. E. F. Smith, «The American Economic Association Translation Series» (Homewood-Illinois, Irwin, 1966).
- ENNEW *et al.*, 1977 J. ENNEW *et al.*, 'Peasantry' as an Economic Category, «Journal of Peasant Studies» (1977), ps. 295-322.
- FIRTH, 1964 R. FIRTH, *Essays on Social Organization and Values* (Londres, Atholne Press, 1964).
- GODELIER, 1972 M. GODELIER, *Rationality and Irrationality in Economics* (Nova York, Monthly Review Press, 1972).
- GREENWOOD, 1973 D. GREENWOOD, *The Political Economy of Peasant Family Farming*, «Occasional Paper», 2 (Ithaca, Cornell University Rural Development Committee, 1973).
- HARRISON, 1975 M. HARRISON, *Chayanov and the Economics of the Russian Peasantry*, «Journal of Peasant Studies», 2 (1975), ps. 389-417.
- HARRISON, 1977 M. HARRISON, *The Peasant Mode of Production in the Work of A. V. Chayanov*, «Journal of Peasant Studies», 4 (1977), ps. 323-336.
- KUHN, 1957 Thomas S. KUHN, *The Copernican Revolution* (Cambridge, Harvard University Press, 1957).
- KUHN, 1962 *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago, University of Chicago Press, 1962).
- LEACH, 1954 F. R. LEACH, *Political Systems of Highland Burma* (Boston, Beacon Press, 1954).

- LITTLEJOHN, 1977 Gary LITTLEJOHN, *Peasant Economy and Society* dins *Sociological Theories of Economy*, ed. B. Hindess (Londres, MacMillan Press, 1977).
- MINGE-KALMAN, 1977 W. MINGE-KALMAN, *On the Theory and Measurement of Domestic Labor Intensity*, a «*American Ethnologist*», 4 (1977), ps. 273-284.
- ROSEBERRY, 1977 W. ROSEBERRY, *Peasants as Proletariats*. Comunicació al simposi Class and Class Conflict in Agrarian Societies, LXXVI Reunió Anual de l'American Anthropological Association (1977).
- SAHLINS, 1972 M. SAHLINS, *Stone Age Economics* (Chicago, Aldine, 1972).